

ISSN 2335-8998 (Online)

Teisės e-aktualijos

2019 m. Nr. 1 (16)

„Teisės e-aktualijos“, tai Internetinis leidinys, kuriame skelbiami Lietuvos teisės instituto mokslo darbuotojų parengti socialinės plėtros darbai, kurie buvo pateikti valstybės bei savivaldybių institucijoms.

Ankštoji g. 1 A, LT-01109 Vilnius
Tel./faks. (+370 5) 249 75 91
info@teise.org, www.teise.org

ISSN 2335-8998 (Online)

© Lietuvos teisės institutas, 2019

TURINYS

I. DĖL ĮSTATYMO PROJEKTO NR. XIII-1436.....	4
II. NUOMONĖ KONSTITUCINĖS JUSTICIJOS BYLOJE NR. 6/2018.....	9
III. NUOMONĖ DĖL DIRBANČIŲ NUTEISTŲJŲ DARBO STAŽO SKAIČIAVIMO IR SOCIALINIO DRAUDIMO	13
IV. DĖL ĮSTATYMŲ PROJEKTŲ Nr. 18 - 12583 - 12589 SUDERINIMO	21
V. DĖL LIETUVOS RESPUBLIKOS PREZIDENTO, LIETUVOS RESPUBLIKOS SEIMO, LIETUVOS RESPUBLIKOS RINKIMŲ Į EUROPOS PARLAMENTĄ BEI Į SAVIVALDYBIŲ TARYBAS APYGARDŲ IR APYLINKIŲ RINKIMŲ KOMISIJŲ NARIŲ ATLIEKAMŲ FUNKCIJŲ	33

I.

Mindaugas Lankauskas

DĖL ĮSTATYMO PROJEKTO NR. XIIP-1436

Išnagrinėję Lietuvos Respublikos Seimo Teisės ir teisėtvarkos komiteto 2018 m. spalio 12 d. rašte Nr. S-2018-7496 pateiktą prašymą, teikiame nuomonę dėl Draudimo propaguoti komunizmą arba kitą totalitarinę santvarką viešuosiuose objektuose įstatymo projekto Nr. XIIP-1436 (toliau – Projektas).

Projektu siūloma nustatyti, kad paminklai, gatvių ar viešųjų erdvių pavadinimai, švietimo įstaigų pavadinimai, kiti viešojo naudojimo objektai (pavyzdžiui, literatūrinės premijos) negali įamžinti asmenų organizacijų, įvykių ir datų, simbolizuojančių komunizmą arba kitą totalitarinę santvarką, ar kitu būdu tokios santvarkos propaguoti. Projekto aiškinamajame rašte nurodoma, kad Lietuvoje vis dar yra paminklų, atminimo lentų, gatvių pavadinimų, švietimo įstaigų pavadinimų, kurių pavadinimas arba turinys sietinas su komunizmu ir kitomis totalitarinėmis ideologijomis, o tokie su ideologiniu pėdsaku susiję objektai primena apie sovietinės okupacijos laikotarpį, neretai skatina sovietinę nostalgiją. Taigi poreikį priimti įstatymą, draudžiantį viešojo naudojimo objektus, kurių pavadinimas arba turinys sietinas su komunizmu ir kitomis totalitarinėmis ideologijomis, Projekto rengėjai grindžia siekiu užkirsti kelią komunizmo arba kitos totalitarinės ideologijos ar santvarkos propagavimui. Manytina, kad Projekte siūlomo teisinio reguliavimo reikalingumas, tikslingumas, teisinis pagrįstumas gali kelti tam tikrų abejonių Europos žmogaus teisių

konvencijos¹ (toliau – Konvencija) ir ją aiškinančios Europos Žmogaus Teisių Teismo (toliau – EŽTT) jurisprudencijos kontekste.

Atkreiptinas dėmesys, kad Projektu siūlomi įtvirtinti ribojimai viešuosiuose objektuose įamžinti asmenų, organizacijų, įvykių ar datų, kurie sietini su komunizmu arba kita totalitarine ideologija ar santvarka, galimai yra nesuderinami su Konvencijos 10 straipsnyje įtvirtinta saviraiškos laisve. Siekiant nustatyti ar yra pagrindas riboti saviraiškos laisvės būtinybę demokratinėje visuomenėje, pagal EŽTT, būtina įvertinti, ar teisės suvaržymas atitinka primygtinį socialinį poreikį (angl. *pressing social need*)². Byloje *Olsson prieš Švediją* EŽTT pabrėžė, kad sąvoka būtinybė reiškia tai, kad kažimasis turi atitikti primygtinį visuomeninį poreikį ir būti proporcingas siekiamam teisėtam tikslui³.

Konvencijos 10 straipsnio kontekste taikomas „būtinumo demokratinėje visuomenėje“ reikalavimas gali būti suvokiamas kaip balansavimu grindžiamas proporcingumo testas, apimantis faktinių konkrečios bylos aplinkybių vertinimu pagrįstą išvadą, jog Konvencijos prasme egzistavo pakankamai svarus pagrindas taikyti tam tikrą ribojančią priemonę, siekiant realizuoti ankstesniame vertinimo etape nustatytą teisėtą tikslą (primygtinio socialinio poreikio elementas) ir kad primygtinį socialinį poreikį atitinkanti konkreti ribojanti priemonė pernelyg dideliu mastu neapribojo Konvencijos ginamos teisės, tai yra nebuvo perdėta, atsižvelgiant į jos taikymą nulėmusias aplinkybes (konkrečios ribojančios priemonės proporcingumo elementas).

Iš esmės proporcingas balansas suprantamas taip, kad atitinkamos teisės apribojimas turi būti tik toks, kiek tai yra būtina, o taikomos priemonės turi būti adekvačiomis siektinam tikslui. Šiame kontekste (ypač sprendžiant dėl primygtinio visuomeninio poreikio egzistavimo) gana svarbi ir valstybėms palikta diskrecija (angl. *margin of appreciation*) aiškinti Konvencijos nuostatas atsižvelgiant į konkrečios šalies specifiką. Byloje *Fratanoló prieš Vengriją* EŽTT yra konstatavęs, kad valstybė turi tam tikrą vertinimo nuožiūros laisvę įvertinti, ar toks poreikis egzistuoja, tačiau ši vertinimo laisvė eina kartu su Europos teismine priežiūra, kuri apima tiek įstatymų leidybą, tiek ir teismų sprendimus⁴.

---

¹ Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija. *Valstybės žinios*, 1995-05-16, Nr. 40-987.

² Europos Žmogaus Teisių Teismo 2008 m. liepos 8 d. sprendimas byloje *Vajnai prieš Vengriją*, pareiškimo Nr.33629/06.

³ Europos Žmogaus Teisių Teismo 1988 m. kovo 24 d. sprendimas byloje *Olsson prieš Švediją*, pareiškimo Nr.10465/83.

⁴ Europos Žmogaus Teisių Teismo 2011 m. lapkričio 3 d. sprendimas byloje *Fratanoló prieš Vengriją*, pareiškimo Nr. 29459/10.

Vertinimo laisvės apimčiai įtakos gali turėti ypatingas tam tikros valstybės istorinis-politinis kontekstas. Pažymėtina, kad Projekto aiškinamajame rašte siūlomi ribojimai grindžiami būtent istorinėmis aplinkybėmis, t. y. 50 metų trukusios Sovietų Sąjungos okupacijos Lietuvai padaryta didžiulė žala – beveik 300 tūkst. žmonių buvo išvežti į Sibirą, partizaniniame pasipriešinime okupuotoje Lietuvoje dalyvavo daugiau nei 30 tūkst., iš kurių žuvo daugiau nei pusė.

Tačiau svarbu pastebėti, kad išskirtinių istorinių-politinių aplinkybių egzistavimas, savo, kaip vertinimo laisvės apimtį plečiančio kriterijaus vaidmenį atlieka ribotą laiką, tai yra tol, kol šios aplinkybės egzistuoja. Pvz., Byloje *Paksas prieš Lietuvą* EŽTT pažymėjo, kad šalies istorinis ir politinis kontekstas neišvengiamai kinta, įskaitant ir besikeičiantį rinkėjų suvokimą apie aplinkybes, lėmusias bendro pobūdžio apribojimo nustatymą, todėl pradinis tokio apribojimo pateisinimas laikui bėgant gali sumenkėti⁵. Laiko bei besikeičiančių aplinkybių aspektas buvo akcentuotas ir *Ždanoka prieš Latviją* byloje, kur EŽTT pabrėžė, jog, atsižvelgiant į išaugusį Latvijos politinį stabilumą bei europinę integraciją, tolesnis draudimo kandidatuoti taikymas buvusiems Latvijos komunistų partijos nariams gali būti pripažintas nepagrįstu⁶. *Tanase prieš Moldova* bylos atveju Teismas pažymėjo, kad ginčijamas draudimas buvo įvestas praėjus septyniolikai metų po nepriklausomybės paskelbimo ir penkeriems metams po liberalaus dvigubos pilietybės reguliavimo įvedimo, todėl argumentas, jog tokia priemonė yra būtina siekiant apginti šalies įstatymus, institucijas ir nacionalinį saugumą yra daug mažiau įtikinama. Todėl, vyriausybei nepateikus argumentų, paaiškinančių, kodėl susirūpinimas dvigubą pilietybę turinčių asmenų lojalumu valstybei nebuvo aktualus įteisinant dvigubą pilietybę, EŽTT taikė griežtesnį priežiūros standartą, reikalaujantį iš vyriausybės pateikti įtikinamus bendro neindividualizuoto pobūdžio apribojimą pagrindžiančius argumentus, bei galiausiai pripažino šį apribojimą neproporcingu⁷.

Republican Party of Russia prieš Rusiją byloje EŽTT pripažino, kad regioninių partijų draudimas, atsižvelgiant į naujai sukurtai demokratinei sistemai separatistinių, nacionalistinių ir teroristinių jėgų keliamą grėsmę, galėjo būti pateisinamas iškart po SSRS subyrėjimo 1991 m., tačiau, siekiant pagrįsti tokio draudimo įvedimą 2001 m., turi būti

---

⁵ Europos Žmogaus Teisių Teismo 2011 m. birželio 6 d. sprendimas byloje *Paksas prieš Lietuvą*, pareiškimo Nr. 34932/04.

⁶ Europos Žmogaus Teisių Teismo 2006 m. kovo 16 d. sprendimas byloje *Ždanoka prieš Latviją*, pareiškimo Nr. 58278/00.

⁷ Europos Žmogaus Teisių Teismo 2010 m. balandžio 27 d. sprendimas byloje *Tanase prieš Moldova*, pareiškimo Nr. 7/08.

pateiktos ypatingai svarbios priežastys⁸. Istorinės aplinkybės (totalitariniam režimui būdingas rėmimasis policijos pajėgomis, kurių nariai priklausė valdančiajai komunistų partijai) bei Vengrijos išgyvenamas pereinamasis į demokratiją laikotarpis, kuomet, siekiant užtikrinti pliuralizmą, ypatingą svarbą įgyja policijos pareigūnų neutralumas, suvaidino reikšmingą vaidmenį byloje *Rekvényi prieš Vengriją*, kurioje policijos pareigūnams nustatyti apribojimai dalyvauti politinėje veikloje buvo pripažinti „būtiniais demokratinėje visuomenėje“ saviraiškos laisvės ribojimais⁹. Tuo tarpu po dešimtmečio nagrinėtoje byloje *Vajnai prieš Vengriją* vertindamas politikui paskirtos nuobaudos už raudonos penkiakampės žvaigždės segėjimą suderinamumą su saviraiškos laisve, EŽTT istorine patirtimi grindžiamų vyriausybės argumentų nelaikė pakankamais ir konstatavo, jog šio simbolio viešas demonstravimas politinės diskusijos kontekste negali būti laikomas keliančiu realią grėsmę demokratijai. Tokia išvada buvo padaryta atsižvelgiant į tai, kad, praėjus dviem dešimtmečiams po perėjimo prie pliuralistinės santvarkos, Vengrija tapo stabilia demokratine valstybe, integravosi į Europos Tarybos vertybių sistemą ir tapo ES nare, be to, nebuvo pateikta įrodymų, patvirtinančių realiai egzistuojančią grėsmę, jog kuris nors politinis judėjimas gali grąžinti komunistinę diktatūrą ar tokios grėsmės egzistavimą priimančią įstatymą, įtvirtinantį draudimą demonstruoti komunistinius simbolius¹⁰.

Taigi minėtų EŽTT jurisprudencijos nuostatų kontekste gali kilti tam tikrų abejonių ar Projekto aiškinamajame rašte nurodytos istorinės aplinkybės yra pakankamas pagrindas Projektu siūlomu įtvirtinti teisiniu reguliavimu riboti saviraiškos laisvę demokratinėje visuomenėje. Taip pat siūlomo įtvirtinti teisinio reguliavimo reikalingumas abejotinas atsižvelgiant į Administracinių nusižengimų kodekso 524 straipsnyje nustatytą administracinę atsakomybę už nacistinių ar komunistinių simbolių platinimą ar demonstravimą, bei Baudžiamojo kodekso 170² straipsnyje nustatytą baudžiamąją atsakomybę už viešą pritarimą SSRS ar nacistinės Vokietijos nusikaltimams Lietuvos

---

⁸ Europos Žmogaus Teisių Teismo 2011 m. balandžio 12 d. sprendimas byloje *Republican Party of Russia prieš Rusiją*, pareiškimo Nr. 12976/07.

⁹ Europos Žmogaus Teisių Teismo 1999 m. gegužės 20 d. sprendimas byloje *Rekvényi prieš Vengriją*, pareiškimo Nr. 25390/94.

¹⁰ Plačiau apie tai žr.: LEONAITĖ, E. *Proporcingumo principas Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudencijoje*. Daktaro disertacija, socialiniai mokslai, teisė (O1 S). Vilnius, 2013.

Respublikai ar jos gyventojams, jų neigimą ar šiurkštų menkinimą. Šio teisinio reguliavimo kontekste Projektu siūlomas įtvirtinti teisinis reguliavimas gali būti perteklinis.

Nuomonė (atsakant į 2018-10-12 raštą Nr. S-2018-7496) pateikta Lietuvos Respublikos Seimo Teisės ir teisėtvarkos komitetui 2018-10-12 raštu Nr. 2R-344-(1.9).

II.

Dovilė Pūraitė – Andrikienė

NUOMONĖ KONSTITUCINĖS JUSTICIJOS BYLOJE NR. 6/2018

Remiantis Konstitucinio Teismo įstatymo 27 straipsnio 2 dalimi, teikiame nuomonę dėl Vilniaus apygardos teismo prašymo 1B-8/2018 konstitucinės justicijos byloje Nr. 6/2018.

Pareiškėjas, Vilniaus apygardos teismas, kelia klausimą dėl Lietuvos Respublikos profesionaliojo scenos meno įstatymo Nr. IX-2257 11 ir 13 straipsnių pakeitimo įstatymo (toliau – ir Įstatymas) 3 straipsnio 3 dalies, tiek kiek joje nustatyta, kad iki šio įstatymo įsigaliojimo surengtas konkursas teatro ar koncertinės įstaigos vadovo pareigoms laikomas negaliojančiu, jeigu konkurso nugalėtojas buvo nustatytas, tačiau nepradėjo eiti pareigų (toliau – ir ginčijamas teisinis reguliavimas), atitikties konstituciniam teisinės valstybės principui.

Vilniaus apygardos teismo nutartyje nurodoma, kad ieškovas G. Kėvišas 2016 m. rugsėjo 15 d. laimėjo konkursą į Lietuvos nacionalinio operos ir baleto teatro generalinio direktoriaus pareigas. Kultūros ministro 2016 m. lapkričio 8 d. įsakymu G. Kėvišas priimtas dirbti Lietuvos nacionalinio operos ir baleto teatro (toliau – LNOBT) generaliniu direktoriumi. Kultūros ministerija 2016 m. lapkričio 8 d. su ieškovu sudarė darbo sutartį, kurioje numatyta, kad ieškovas priimamas dirbti LNOBT generaliniu direktoriumi nuo 2017 m. liepos 19 d. iki 2022 m. liepos 19 d., penkerių metų kadencijai. Tačiau 2017 m. liepos 3 d. įsakymu kultūros ministrė pripažino 2016 m. lapkričio 8 d. su G. Kėvišu sudarytą darbo sutartį pasibaigusia. Atkreiptinas dėmesys, kad šis įsakymas priimtas vadovaujantis ginčijamu teisiniu reguliavimu.

Atlikus pareiškėjo argumentų analizę konstatuotina, kad ginčijamo teisinio reguliavimo konstitucingumas yra abejotinas atsižvelgiant į galimai pažeistus asmenų, iki šio įstatymo įsigaliojimo laimėjusių konkursą teatro ar koncertinės įstaigos vadovo pareigoms, teisėtus lūkesčius, taip pat į teisės akto negaliojimo atgal (*lex retro non agit*) principą.

Pažymėtina, kad pagal Konstitucinio Teismo oficialiąją konstitucinę doktriną, teisėtų lūkesčių apsauga yra neatsiejamas konstitucinio teisinės valstybės principo elementas. Konstitucinis Teismas ne kartą pažymėjo, kad konstituciniai teisėtų lūkesčių apsaugos, teisinio tikrumo ir teisinio saugumo principai suponuoja valstybės pareigą užtikrinti teisinio reguliavimo tikrumą ir stabilumą, apsaugoti asmenų teises, gerbti teisėtus interesus ir teisėtus lūkesčius. Šie principai *inter alia* suponuoja tai, kad valstybė privalo vykdyti priisimtus įsipareigojimus asmeniui. Neužtikrinus asmens teisėtų lūkesčių apsaugos, teisinio tikrumo ir teisinio saugumo, nebūtų užtikrintas asmens pasitikėjimas valstybe ir teise (*inter alia* Konstitucinio Teismo 2014 m. balandžio 14 d. nutarimas).

Kaip neatsiejamas konstitucinio teisinės valstybės principo elementas Konstitucinio Teismo oficialiojoje konstitucinėje doktrinoje vertinamas ir *lex retro non agit* principas. Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, kad konstitucinis teisinės valstybės principas suponuoja *inter alia* tai, kad teisės aktų galia yra nukreipta į ateitį, įstatymų ir kitų teisės aktų grįžtamoji galia neleidžiama (*lex retro non agit*), nebent teisės aktu būtų sušvelninama teisinių santykių subjekto padėtis ir kartu nebūtų pakenkiama kitiems teisinių santykių subjektams (*lex benignior retro agit*); negalima nustatyti tokio teisinio reguliavimo, kuris įsiterptų į jau pasibaigusius teisinius santykius (Konstitucinio Teismo 2014 m. gruodžio 19 d. nutarimas). Nagrinėjamo klausimo kontekste svarbu pažymėti ir tai, kad Konstitucinis Teismas ne kartą pažymėjo, kad keičiant teisinį reguliavimą būtina *inter alia* laikytis principo *lex retro non agit*; teisinio reguliavimo pataisomis negalima paneigti asmens teisėtų interesų ir teisėtų lūkesčių (Konstitucinio Teismo 2001 m. gruodžio 18 d., 2004 m. gruodžio 13 d., 2009 m. gruodžio 11 d. nutarimai, 2010 m. balandžio 20 d. sprendimas, 2011 m. vasario 14 d. nutarimai).

Atsižvelgiant į tai, kad išdėstyta, manytina, kad ginčijamas teisinis reguliavimas neatitinka Konstitucinio Teismo suformuluotos oficialiosios konstitucinės doktrinos dėl teisėtų lūkesčių apsaugos ir *lex retro non agit* principų, t. y. dviejų konstitucinio teisinės valstybės principo elementų. Įstatymas atgaline data negali paneigti jau įvykusio juridinio fakto, t. y. surengto konkurso teatro ar koncertinės įstaigos vadovo pareigoms nugalėtojo

nustatymo. Taigi, tuo atveju, jei įvykusio konkurso nugalėtojas tenkina įstatymo reikalavimus vadovo pareigoms užimti, jam turėtų būti sudarytos sąlygos eiti šias pareigas konkurso sąlygose nustatytais sąlygomis. Tuo tarpu ginčijamu teisiniu reguliavimu konkurso galiojimas susietas su faktu, ar asmuo pradėjo eiti atitinkamas pareigas ar ne, nors sukurti subjektines teises ir sudaryti prielaidas atsirasti darbo santykiams turėtų paties konkurso laimėjimas. Taigi įstatymų leidėjas ginčijamu teisiniu reguliavimu konkursą pripažindamas negaliojančiu po konkurso rezultatų nustatymo galimai pažeidė asmenų, iki šio įstatymo įsigaliojimo laimėjusių konkursą, teisėtus lūkesčius eiti konkurso būdu laimėtas pareigas.

Kaip minėta, įstatymų ir kitų teisės aktų grįžtamoji galia, pagal Konstitucinio Teismo oficialiąją doktriną leidžiama tik tais atvejais, kai teisės aktu būtų sušvelninama teisiųjų santykių subjekto padėtis, akivaizdu, kad ginčijamu teisiniu reguliavimu to nebuvo siekiama. Taigi ginčijamas teisinis reguliavimas įsiterpė į jau pasibaigusius santykius (konkurso į teatro ar koncertinės įstaigos vadovus nugalėtojas jau buvo nustatytas) ir tokiu būdu galimai pažeidė *lex retro non agit* principą.

Nagrinėjamo klausimo kontekste pažymėtina ir tai, kad Konstitucinis Teismas aiškindamas teisėtų lūkesčių apsaugos principą keičiant teisinį reguliavimą pabrėžė, kad teisinio reguliavimo pakeitimai turėtų būti daromi taip, kad asmenims, kurių teisei padėčiai jie turi įtakos, būtų užtikrinta reali galimybė prisitaikyti prie naujos teisinės situacijos. Todėl, siekiant sudaryti sąlygas asmenims ne tik susipažinti su nauju teisiniu reguliavimu anksčiau, nei jis pradės galioti, bet ir tinkamai pasirengti numatomiems pakeitimams, gali būti būtina nustatyti vėlesnę jo įsigaliojimo datą (*inter alia* Konstitucinio Teismo 2016 m. sausio 25 d. nutarimas). Konstitucinis Teismas yra konstatavęs ir tai, kad darant esminius galiojančio teisinio reguliavimo pakeitimus, lemiančius asmenų teisei padėčiai nepalankius padarinius, gali būti reikalinga numatyti ir tam tikrą pereinamąjį teisinį reguliavimą. Asmenų, kuriems taikytinas naujas teisinis reguliavimas, teisinė padėtis pereinamosiomis nuostatomis turėtų būti sureguliuota taip, kad jiems būtų suteikta pakankamai laiko užbaigti pradėtus veiksmus, kurių ėmėsi ankstesnio teisinio reguliavimo pagrindu, tikėdamiesi, kad jis bus stabilus, ir įgyvendinti pagal ankstesnį teisinį reguliavimą įgytas teises (*inter alia* 2013 m. vasario 15 d. nutarimas).

Nagrinėjamu atveju nebuvo pasinaudota nei viena iš priemonių, galinčių padėti asmenims, kurių teisei padėčiai aptariamais pakeitimais turėjo įtakos, prisitaikyti prie

teisinės situacijos, t. y. nebuvo nustatytas nei pereinamasis teisinis reguliavimas, nei vėlesnė Įstatymo įsigaliojimo data, priešingai – ginčijamu teisiniu reguliavimu buvo įsiterpta į jau pasibaigusius santykius.

Svarbu paminėti ir tai, kad, kaip matyti iš Įstatymo *travaux préparatoires*, Seimo kanceliarijos Teisės departamentas taip pat buvo pateikęs pastabą dėl to, kad šio Įstatymo projekto 3 straipsnio 3 dalies nuostata, pagal kurią įstatymo surengtas konkursas laikomas negaliojančiu, jeigu konkurso nugalėtojas buvo nustatytas, tačiau nepradėjo eiti pareigų, paneigtų teisėtų lūkesčių ir teisės akto negaliojimo atgal principus¹. Tačiau priimant Įstatymą į šias pastabas nebuvo atsižvelgta.

Atsižvelgiant į tai, kas išdėstyta, konstatuotina, kad Lietuvos Respublikos profesionaliojo scenos meno įstatymo Nr. IX-2257 11 ir 13 straipsnių pakeitimo įstatymo 3 straipsnio 3 dalis, tiek kiek joje nustatyta, kad iki šio įstatymo surengtas konkursas laikomas negaliojančiu, jeigu konkurso nugalėtojas buvo nustatytas, tačiau nepradėjo eiti pareigų, galimai prieštarauja konstituciniam teisinės valstybės principui.

Nuomonė (atsakant 2018-10-12 raštą Nr. 14B-549 (2.4)) pateikta Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo teisėjui Vytautui Greičiui 2018-11-12 raštu Nr. 2R-368- (1.9)

---

¹2017 m. gegužės 10 d. pagrindinio komiteto papildoma išvada dėl Lietuvos Respublikos profesionaliojo scenos meno įstatymo Nr. IX-2257 11 ir 13 straipsnių pakeitimo įstatymo projekto Nr. XIIIIP-466(2).

III.

Mindaugas Lankauskas

NUOMONĖ DĖL DIRBANČIŲ NUTEISTŪJŲ DARBO STAŽO SKAIČIAVIMO IR SOCIALINIO DRAUDIMO

Išnagrinėję Lietuvos Respublikos Seimo kontrolieriaus 2018 m. spalio 17 d. rašte Nr. NŽTI-2018/1-2/3D-2790 pateiktą prašymą, teikiame nuomonę pateiktais klausimais.

1. Ar nuteistųjų darbas laisvės atėmimo bausmių atlikimo metu gali būti laikomas darbine veikla?

Tai, kad nuteistųjų darbas yra teisiškai vertinamas kaip darbinės veiklos forma, leidžia teigti Lietuvos Respublikos Konstitucijos 48 straipsnis, kuris išskiria nuteistųjų darbą kaip specifinę ir išimtinę darbinės veiklos rūšį, kurioje įstatymų nustatytais atvejais leidžiama įtesinti darbą kaip pareigą. Todėl įpareigojimas dirbti ir specifinis reguliavimas turėtų būti pagrindinis skirtumas lyginant su įprastine teisine darbo sąvoka, apibrėžta Darbo kodekso reguliuojamais darbo santykiais, kurie atsiranda darbo sutarties ir joje apibrėžtų darbuotojų teisių ir pareigų pagrindu. Dėl specifinių bausmės tikslų ir nuteistųjų statuso¹ – nuteistųjų darbo santykiai reguliuojami specialiaisiais teisės aktais, tačiau, tai neturėtų būti pagrindas teisiškai vertinti šiuos santykius kaip nedarbinę veiklą. Pirma, nuteistųjų darbas atitinka pagrindinį darbo esmę atitinkantį požymį – jo metu sukuriama tam tikros ekonominę vertę turinčios vertybės, be to, nuteistųjų darbinė veikla de facto mažai kuo

¹ Remiantis Lietuvos Respublikos Bausmių vykdymo kodekso 8 punktu, pataisos įstaigų ir valstybės įmonių prie pataisos įstaigų gamybinė ūkinė veikla privalo tarnauti tik pagrindiniam tikslui – išmokyti nuteistuosius gyvenimo tikslų siekti teisėtais būdais ir priemonėmis.

skiriasi nuo laisvėje dirbančių asmenų darbo, jos metu sukuriama tam tikrą ekonominę vertę turinti produkcija, gaunamas darbo užmokestis; antra, nuteistieji savo darbo metu yra draudžiami nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialiniu draudimu, o tai taip pat patvirtina prielaidą, kad tarp nuteistųjų ir jų darbdavio vis dėlto susiklosto ir atitinkami darbiniai santykiai, nors ir specifiški; trečia, Lietuvos Respublikos Bausmių vykdymo kodekso (toliau vadinama – BVK) 125 straipsnyje taip pat yra kalbama apie nuteistųjų įtraukimą į darbą, o ne į kokią kitą veiklą, įtraukiant atsižvelgiama į darbingumą, turimą specialybę. Kaip vien tik į auklėjamuosius tikslus orientuota priemonė galėtų būti laikoma nebent tokia veikla, kaip aplinkos ar gyvenamųjų patalpų tvarkymas, ar kita veikla, kurios metu nesukuriama aiškia ekonomine verte turinti produkcija. Reziumuotina, kad nuteistųjų darbas laisvės atėmimo bausmių atlikimo metu gali būti laikomas darbine veikla.

Ar pagrįstai laisvės atėmimo bausmes atliekantiems dirbantiems asmenims nėra skaičiuojamas valstybinio socialinio draudimo stažas?

Toks reguliavimas galėtų būti aiškinamas nuteistųjų darbo paskirtimi, kad tai yra pataisymui, resocializacijai, įgūdžių įgijimui skirta priemonė, besiskirianti nuo įprastos darbinės veiklos. Atsižvelgiant į tai, galimi ir tam tikri ribojimai. Galimybė riboti socialines teises pabrėžiama ir konstitucinėje jurisprudencijoje, Konstitucinis Teismas yra pasakęs, kad „konstitucinis socialinių teisių statusas kartu nepaneigia įstatymų leidėjo teisės nustatyti tam tikras jų atsiradimo sąlygas ar ribojimus“ (Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1997 m. gruodžio 3 d. nutarimas).

Šiame kontekste paminėtinas Austrijos Aukščiausiojo Teismo sprendimas, kai asmeniui nebuvo suteikta netekto darbingumo pensija, nes jo darbo įkalinimo įstaigoje metai nebuvo pripažinti draudiminiais. Teismas pažymėjo, kad nuteistųjų įkalinimo įstaigoje dirbtas laikas automatiškai neįsiskaičiuoja į socialinio draudimo stažą. Teismas tokį savo sprendimą motyvavo tuo, kad socialiniu draudimu draustinas darbas turi būti savanoriško pobūdžio, grindžiamas darbo sutartimi ir tuo besiskiriantis nuo privalomo darbo įkalinimo įstaigoje (Pieters D., Zaglmayer B. Social Security Cases in Europe: National Courts. Antwerpen – Oxford, 2006. p. 34–35). Pateikti argumentai tinka ir Lietuvos kontekste, todėl konstatuotina, kad teisinis reguliavimas, kai dirbantiems nuteistiesiems

nėra skaičiuojamas valstybinio socialinio draudimo stažas, negali būti automatiškai laikomas diskriminuojančiu ar nepagrįstu. Tiesa, vienareikšmę išvadą dėl to padaryti sudėtinga, kadangi nėra aiškūs įstatymų leidėjo motyvai, koku pagrindu yra nustatytas būtent toks reikalavimas. Jeigu tie motyvai yra vien ekonominiai, kyla abejonė dėl tokio reguliavimo pagrįstumo.

2. Ar šiuo metu galiojančios teisės aktų nuostatos, numatančios, jog laisvės atėmimo bausmę atliekantys asmenys valstybiniu socialiniu draudimu nėra draudžiami, yra pagrįstos ir proporcingos? Ar šiomis nuostatomis nėra nepagrįstai ribojama dirbančių nuteistųjų teisė naudotis socialinėmis garantijomis?

Remiantis Valstybinio socialinio draudimo įstatymo 6 straipsnio 9 punktu, gaunantys darbo užmokestį nuteistieji laisvės atėmimu asmenys jų darbo laikotarpiu draudžiami tik nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialiniu draudimu.

Tarptautinėse rekomendacijose, kuriose remiamasi nuteistųjų socialinės integracijos (resocializacijos) tikslais bei atitinkamais jos siekti leidžiančiais principais, nuteistiesiems socialinių garantijų rekomenduojama suteikti kiek įmanoma daugiau. Pavyzdžiui, Europos Tarybos Ministrų Komiteto rekomendacija Nr. R (2006) 2 „Dėl Europos kalėjimų taisyklių“ (26.17 p.) numato, kad dirbantys kaliniai, kiek tai yra įmanoma, turėtų būti įtraukti į valstybinę socialinės apsaugos sistemą. Kaip matyti, nėra konkrečiai įvardijama, koku būdu ir laipsniu nuteistieji turėtų būti įtraukiami į socialinės apsaugos sistemą, pabrėžiamas tik siekis (beje, gana deklaratyvus) tai padaryti.

Konstitucijos 52 straipsnis, kuriame įtvirtinta, kad valstybė laiduoja piliečių teisę gauti senatvės ir invalidumo pensijas, socialinę paramą nedarbo, ligos, našlystės, maitintojo netekimo ir kitais įstatymų numatytais atvejais. Remiantis šia nuostata, valstybė piliečiams laiduoja tiek teises į konkrečias socialines garantijas (senatvės ir invalidumo pensijas), tiek ir teises į socialinę paramą kitais, konkrečiai neįvardytais, atvejais. Kaip nurodė Konstitucinis Teismas, „šiomis nuostatomis išreiškiamas valstybės socialinis pobūdis, o socialiniam aprūpinimui, t. y. visuomenės prisidėjimui prie išlaikymo tų savo narių, kurie negali dėl įstatymuose numatytų svarbių priežasčių apsirūpinti iš darbo ir kitokių pajamų arba yra nepakankamai aprūpinti, pripažįstamas konstitucinės vertybės statusas“. Konstitucinis Teismas yra nurodęs, jog socialinės apsaugos priemonės išreiškia

visuomenės solidarumo idėją, jos padeda asmeniui apsaugoti nuo galimų socialinių rizikų, tačiau „pilietinėje visuomenėje solidarumo principas nepaneigia asmeninės atsakomybės už savo likimą“ (Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1997 m. kovo 12 d. nutarimas).

Pažymėtina ir tai, kad konceptualia prasme darbą laikant tik „pataisos priemone“, kelti klausimą dėl nuteistųjų socialinio draudimo sudėtinga. Tačiau net ir visiškai neprilyginant nuteistųjų darbo normaliems darbiniais santykiams (t. y. laikant tokia *kvazidarbine* veikla), atitinkamos (dalinės) socialinės garantijos galėtų būti užtikrinamos. Be to, ir Konstitucinis Teismas yra pažymėjęs, kad „Konstitucijos 52 straipsnyje yra nustatyta valstybės pareiga laiduoti teisę į socialinę paramą jos reikalingiems asmenims“ (Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2002 m. kovo 4 d. nutarimas). Todėl pripažinus, kad nuteistieji yra asmenų grupė, kuriems tokios paramos reikia, siūlymas plėsti socialines garantijas juos apdraudžiant socialiniu draudimu gali būti pagrįstas visuomenės solidarumo idėja. atkreiptinas dėmesys ir į tai, kad praktikoje susiklosto gan absurdiška situacija – kaliniai dirba, nes dirbti įkalinimo įstaigoje yra privaloma, tačiau socialiniu draudimu nėra draudžiami. Tuo tarpu laisvėje dirbantys asmenys, kurie gali laisvai pasirinkti darbovietę, socialiniu draudimu yra draudžiami, o tai lemia ir teisių į atitinkamas garantijas įgijimą. Tiesa, įstatymo leidėjas numato galimybę draustis savanoriškai, tačiau ji nėra patraukli dėl ir taip nedidelių atlyginimų. Pabrėžtina ir tai, kad nuteistųjų gaunamos pajamos iš jų atliekamo darbo taip pat traktuotinos bent jau kaip kvazidarbinės, nes tai nėra pašalpa, o atlygis už tam tikrą fizinių ar intelektualinių pastangų reikalaujančią veiklą. Tai papildomai pagrindžia platesnių socialinių garantijų užtikrinimą dirbantiems nuteistiesiems.

Šiame kontekste svarbu ir tai, kad pats asmens nuteisimo faktas automatiškai lemia valstybės prievartos taikymą ir atitinkamus teisių apribojimus (pavyzdžiui, laisvo asmenų judėjimo, teisės pasirinkti gyvenamąją vietą ir pan.), todėl vienareikšmiškai teigti, jog galiojantis teisinis reguliavimas (kai nuteistieji socialiniu draudimu apskritai nėra draudžiami) yra antikonstitucinis, būtų pernelyg drąsu.

Kaip jau buvo anksčiau minėta, nuteistieji privalomai draudžiami tik nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialiniu draudimu, o pagal Bausmių vykdymo kodekso 129 str. 2 d. laisvės atėmimo bausmę atliekantys nuteistieji gali draustis savanorišku valstybiniu socialiniu draudimu nustatyta tvarka arba sudaryti pensijų sutartis su pensijų

fondais, taip pat būti pensijų programos dalyviais Pensijų fondo įstatymo nustatyta tvarka ir sąlygomis. Neturime tikslų duomenų, kiek laisvės atėmimo bausmę atliekančių nuteistųjų yra pasinaudoję šia galimybe, tačiau tikėtina, kad jų nėra daug. Tai skatina daryti prielaidą, kad esama socialinio draudimo sistema nuteistiesiems dėl tam tikrų priežasčių (greičiausiai – finansinių, nes gaunamas uždarbis ir taip nėra didelis; neatmestinos ir kitos priežastys – nesirūpinimas ateitimi ar informacijos apie tokią galimybę stoka) nėra patraukli ir neveikia.

Esamas teisinis reguliavimas daugiausia sunkumų sukelia ilgas įkalinimo bausmes atliekantiems (ar atlikusiems) ir ne vieną kartą teistiems nuteistiesiems. Nevertinant bausmių politikos pagrįstumo apskritai, nagrinėjamame kontekste svarbu tai, kad tokiems asmenims darbo stažas bausmės atlikimo laikotarpiu nesiskaičiuoja, socialinio draudimo įmokos nėra mokamos, atitinkamai tai turi įtakos teisei į išmokas ir tų išmokų dydžiui. Paminėtina ir tai, kad atlikusiems laisvės atėmimo bausmę nuteistiesiems dėl įgūdžių stokos bei stigmatizacijos ganėtinai sudėtinga įsidarbinti, todėl tai, ar bausmės atlikimo laikotarpio darbo stažas įskaitomas, ar ne, gali turėti esminės svarbos įgyvendinant teises į socialines garantijas. Atsižvelgiant į tai teigtina, kad dabartinio teisinio reguliavimo nuteistųjų socialinio draudimo srityje išeiga – nuteistųjų galimybės įgyti teises į atitinkamas socialines garantijas yra ribojamos ir labai priklauso nuo laiko, kurį nuteistasis praleido įkalinimo įstaigoje.

Kita vertus, atkreiptinas dėmesys į mintį dėl esamo reguliavimo galbūt diskriminacinio pobūdžio. Dirbantiems nuteistiesiems, skirtingai nei kitiems dirbantiesiems asmenims, nėra suteikiamos lygiavertės socialinės garantijos. Tiesa, nelygiavertis nuteistųjų traktavimas gali būti aiškinamas jų specialiu statusu, tačiau nagrinėjamu atveju neaišku, kokiais argumentais remiantis (t. y. koks ryšys tarp nuteistojo statuso ir jo nedraudimo socialiniu draudimu) yra įtvirtintas toks reguliavimas ir kiek jis yra proporcingas.

Lietuvos Respublikos lygių galimybių įstatymo 2 straipsnio 1 dalies nuostatoje nurodoma, kad diskriminacija yra laikoma „<...> tiesioginė ir netiesioginė diskriminacija, priekabiavimas, nurodymas diskriminuoti lyties, rasės, tautybės, kalbos, kilmės, socialinės padėties, tikėjimo, įsitikinimų ar pažiūrų, amžiaus, lytinės orientacijos, negalios, etninės priklausomybės, religijos pagrindu <...>“. To paties įstatymo 2 straipsnio 4 ir 7 dalyse atitinkamai apibrėžiamos tiesioginės ir netiesioginės diskriminacijos sąvokos. Tiesiogine

diskriminacija laikomas „<...> elgesys su asmeniu, kai lyties, rasės, tautybės, kalbos, kilmės, socialinės padėties, tikėjimo, įsitikinimų ar pažiūrų, amžiaus, lytinės orientacijos, negalios, etninės priklausomybės, religijos pagrindu jam taikomos mažiau palankios sąlygos, negu panašiomis aplinkybėmis yra, buvo ar būtų taikomos kitam asmeniui<...>“, išskyrus atitinkamus įstatyme griežtai nurodytus pagrindus. 8 punkte įtvirtinta, kad atitinkami suvaržymai galimi, kai „<...> ribojimų, specialių reikalavimų arba tam tikrų sąlygų dėl asmens socialinės padėties teisinį reguliavimą pateisina teisėtas tikslas, o šio tikslo siekiama tinkamomis ir būtinomis priemonėmis<...>“, taigi atitinkamas nuteistųjų teisių ribojimas galimas, jeigu jis atitinka nurodytus pagrindus.

Šiame kontekste atkreiptinas dėmesys į Europos žmogaus teisių teismo sprendimą byloje *Stummer prieš Austriją*. Pareiškėjas, kuris 28 metus dirbo įkalinimo įstaigoje, tačiau taip ir neįgijo teisės į senatvės pensiją, kadangi įkalinimo įstaigoje dirbtas laikas neįskaitomas į draudiminiuosius periodus senatvės pensijai gauti, kreipėsi į EŽTT su prašymu iširti, ar Austrijos teisinis reguliavimas, kai nuteistieji nėra draudžiami senatvės pensijai, nėra laikytinas diskriminaciniu. Teismas priėmė nepalankų pareiškėjui sprendimą ir diskriminacijos nežvelgė, motyvuodamas tuo, kad privalomas nuteistųjų darbas dėl savo specifikos negali būti prilygintas darbui laisvėje, dėl dirbančių nuteistųjų socialinio draudimo Europos valstybėse nėra prieita prie konsensuso (senatvės pensijai dirbančius nuteistuosius draudžia tik nedidelė dalis valstybių), o socialinės apsaugos srityje valstybės naudojami plačia diskrecijos teise (*margin of appreciation*).

Tiesa, net 7 teisėjai atskirojoje nuomonėje kvestionavo tokį teismo sprendimą, argumentuodami, kad sprendimas didele dalimi grindžiamas valstybių Konvencijos narių diskrecijos teise, tačiau raginimai plačiau įtraukti nuteistuosius į socialinio draudimo sistemą naujuose tarptautiniuose dokumentuose šią teisę siaurina, taip pat kyla abejonių dėl Austrijos teisinio reguliavimo proporcingumo bei atitikties teisėtam tikslui (kuris buvo įvardytas kaip ekonominis efektyvumas, nes dėl menko uždarbio ir didelių atskaitymų nuteistieji negali mokėti didelių įnašų), atkreipiamas dėmesys, kad sistema stokoja lankstumo (t. y. dirbantys nuteistieji be jokių išimčių yra automatiškai eliminuojami iš privalomo senatvės pensijos draudimo sistemos). Taip pat atskirojoje nuomonėje buvo akcentuota, kad kitos socialinės garantijos (tam tikra finansinė parama neturintiems pakankamai lėšų pragyventi), kuriomis naudojosi pareiškėjas, vis dėlto negali būti prilyginamos teisei į senatvės pensiją, kuri sietina ir su tam tikra pagarba žmogaus orumui.

Be to, buvo nurodyta, jog toks teisinis reguliavimas niekaip nesusijęs su nuteistųjų reabilitacijos tikslais.

Koks yra dabartinio teisinio reguliavimo Lietuvoje tikslas, pasakyti sudėtinga, ypač kai kalbama ne apie konkretų reglamentavimą, o apie tokio reglamentavimo nebuvimą. Jeigu tas tikslas yra taupyti valstybės lėšas, jis nėra teisėtas, nes žmogaus teisių riboti tokiu pagrindu negalima. Jeigu tikslas yra papildomai nubausti asmenį, tai laikytina dvigubu baudimu, ir, savaime suprantama, negali būti teisėtu tikslu. Netgi pripažinus, kad toks reguliavimas yra pateisinamas, kyla klausimas, ar tokia priemonė (t. y. tai, kad dirbantys nuteistieji nėra draudžiami socialiniu draudimu) yra tinkama ir būtina.

Pažymėtina ir tai, kad dirbantys nuteistieji traktuojami taip pat, kaip ir nedirbantys, t. y. nei vieni, nei kiti neįgyja stažo ir nėra draudžiami, nors pirmieji ir užsiima darbinio pobūdžio veikla. Manytina, kad tokia situacija nėra socialiai teisinga, be to, dirbantys nuteistieji atsiduria nelygiavertėje padėtyje, lyginant juos su laisvėje dirbančiais asmenimis. Režiumuojant manytina, kad dabartinis teisinis reguliavimas dirbančių nuteistųjų socialinio draudimo srityje yra galbūt diskriminacinio pobūdžio, nes pastarieji, netgi atsižvelgiant į nuteistųjų darbo specifikos diktuojamus reguliavimo ypatumus, į socialinio draudimo sistemą įtraukiami pernelyg siaura apimtimi. Tiesa, minėtoje *Stummer* byloje EŽTT priėmė palankų valstybei sprendimą konstatuodamas, kad Austrijos teisinis režimas nėra laikytinas diskriminaciniu, tačiau turėtina omenyje ir tai, kad Austrijoje nuteistieji yra draudžiami nuo nedarbo, todėl į socialinio draudimo sistemą įtraukiami plačiau. Be to, sprendimui įtaką padarė ir specifinis Austrijos socialinės apsaugos teisės kontekstas bei bylos aplinkybės, todėl negalima garantuoti, jog ir Lietuvos atveju būtų priimtas analogiškas sprendimas.

Verta pažymėti ir tai, jog nuteistųjų darbo „prilyginimas“ įprastam darbui laisvėje ir atitinkamų socialinių garantijų suteikimas nepaneigia nuteistųjų darbo, kaip svarbios resocializacijos priemonės, reikšmės, veikiau atvirkščiai, nusprendus nuteistuosius pilnai drausti, būtų prisidedama prie jų pataisymo ir integravimo į visuomenę.

Plačiau dirbančių nuteistųjų socialinio draudimo problematika ir užsienio praktika nuteistųjų socialinio draudimo srityje yra nagrinėjama mokslo straipsnyje „Dirbančių nuteistųjų valstybinio socialinio draudimo reguliavimo ypatumai ir perspektyvos Lietuvoje“

(Lankauskas M., ISSN 1392-1592, Teisės problemos, 2012, Nr. 2(76), p. 68-95). Tiesa, turėtina omenyje, kad publikacija yra 2012 metų, todėl kai kurių aspektų teisinis reguliavimas keitėsi.

Nuomonė (į 2018-10-17 raštą Nr. NŽTI-2018/1-2/3D-2790) pateikta Lietuvos Respublikos Seimo kontrolieriui 2018-11-12 raštu Nr. 2R -367(1.9)

IV.

Simonas Nikartas, Skirmantas Bikelis

DĖL ĮSTATYMŲ PROJEKTŲ Nr. 18 - 12583 - 12589 SUDERINIMO

Išnagrinėję suderinimui pateiktus Įstatymų projektus, teikiame savo nuomonę ir pasiūlymus.

Palaikome projekto rengėjų keliamą tikslą mažinti laisvės atėmimo taikymą Lietuvos baudžiamojoje justicijoje ir daugelį projektu teikiamų nuostatų (bausmės vykdymo atidėjimo sunkius nusikaltimus padariusiems, taip pat jo taikymo Lietuvos Respublikos Baudžiamojo kodekso (toliau vadinama – BK) BK 54 straipsnio 3 dalies pagrindu).

Kita vertus, turime abejonių, ar kai kurie siūlymai iš tiesų prisidėtų prie siekiamo tikslo ir užsibrėžtų tikslų, kaip to tikisi projekto autoriai.

Dėl intensyvios priežiūros plėtros

Viena esminių siūlomų naujovių – numatyti galimybę taikyti intensyvią priežiūrą (toliau vadinama – IP) nuteistiesiems laisvės apribojimu ir (privalomai) asmenims, kuriems laisvės atėmimo bausmė atidedama.

Norėtume atkreipti dėmesį, kad IP taikant elektroninio stebėjimo priemonės tarptautiniuose dokumentuose bei mokslinėje literatūroje, vertinama kaip viena labiausiai asmens laisvę ribojančių alternatyvų įkalinimui, todėl jos taikymas turi būti proporcingas ir individualizuotas atsižvelgiant į asmens pavojingumą, riziką nusikalsti ir pan. Pavyzdžiui, tokią nuostatą įtvirtina Europos Tarybos patvirtintos Europos probacijos taisyklės, kurios

nustato, kad elektroninės stebėjimo priežiūros lygis negali būti didesnis, nei reikalinga atsižvelgiant į konkretų atvejį, įvertinant padaryto nusikaltimo sunkumą ir visuomenės saugumui keliamą riziką.¹ Paprastai valstybių praktikoje IP yra taikoma būtent didžiausią pakartotinių nusikaltimų riziką turintiems asmenims. Pavyzdžiui, Vokietijoje EM taikomas tik tada, kai yra identifikuojama jog nuteistasis kelia pagrįstą pavojų kitiems asmenims (pvz., nukentėjusiesiems, liudytojams, pareigūnams, atliekantiems tyrimą).

Moksliniai tyrimai rodo, kad IP veiksmingumas, atsižvelgiant į dideles šiai priemonei įgyvendinti reikalingas investicijas, nėra didelis.² Abejonės šios priemonės veiksmingumu yra pateikiamos ir Jungtinių Tautų Organizacijos dokumentuose. Pavyzdžiui, šios tarptautinės organizacijos parengtame Įkalinimo įstaigų perpildymo mažinimo strategijų vadove pažymima, kad tarptautinei bendruomenei kelia susirūpinimą, kad elektroninių stebėjimo priemonių naudojimas sukelia papildomos priežiūros ir ribojimų, kurie ne visada yra pagrįsti bei pažeidžia asmens privatumą ir orumą. Todėl elektroninio stebėjimo priemonių diegimo ar plėtros poreikį būtina atidžiai apsvarstyti, ypač mažesnių pajamų valstybėse.³

Mūsų nuomone, parengtų projektų atžvilgiu tokio atidaus apsvarstymo yra stokojama. Ypač kelia abejonių, ar galimybė taikyti intensyvią priežiūrą asmenims, nuteistiems laisvės apribojimo bausme, taip pat asmenims, kuriems bausmės vykdymas atidėtas, neišplės IP taikymą tų asmenų atžvilgiu, kuriems elektroninio stebėjimo taikymas, atsižvelgiant į bausmės proporcingumo ir individualizavimo principus nėra tikslingas, tai yra, ar vietoje įkalinimo mažinimo tikslo, nebus pasiektas atvirkštinis – tinklo išplėtimo efektas, kai naujos priemonės daugiau taikomos ne potencialiems kaliniams, o tiems asmenimis, kuriems atsižvelgiant į padaryto nusikaltimo sunkumą ir pobūdį, laisvės atėmimo bausmės ir taip nėra taikomos. Tiek šiuo metu galiojantys įstatymai, tiek parengti projektai, saugiklių, kurie užkirstų kelią intensyvios priežiūros taikymui asmenims, kurie padidinta elgesio kontrolė netikslinga, nenumato. Pavyzdžiui, lygtinio paleidimo iš pataisos įstaigų praktikoje IP taikoma ir asmenims, kurių pakartotinio nusikalstamo elgesio rizikos

---

¹ Recommendation CM/Rec(2010)1 of the Committee of Ministers to member states on the Council of Europe Probation Rules: <https://www.cep-probation.org/wp-content/uploads/2015/03/CMRec20101E.pdf>

² Apie elektroninio stebėjimo priemonių taikymo praktiką ir vertinimo tyrimus įvairiose Europos šalyse plačiau žr.: Dünkel F., Thiele C., Treig J. (Hrsg.). Elektronische Überwachung von Straffälligen im europäischen Vergleich – Bestandsaufnahme und Perspektiven. Mönchengladbach: Forum Verlag Godesberg, 2017.

³ UNODC (2013a). Handbook on Strategies to Reduce Overcrowding in Prison. New York: United Nations.: https://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/Overcrowding_in_prisons_Ebook.pdf

veiksniai negali būti paveikti elektroninio stebėjimo (pvz., asmenys teisti už vadinamuosius „baltųjų apykaklių nusikaltimus“ (finansinis sukčiavimas, pinigų padirbinėjimas, nusikaltimai elektroninėje erdvėje ir pan.)). Individualizavimo požiūriu IP taikyti tokiems asmenims yra visiškai netikslinga.

Todėl koncepciškai keltinas klausimas, ar maksimaliai intensyvi kontrolė tikrai sumažintų kalinčių skaičių, o gal priešingai – plačiai taikant IP ir jautriai fiksuojant jos sąlygų pažeidimus, gal kaip tik daugiau asmenų patirtų įkalinimą? Neatmestina, kad nemažai atvejų sugriežtintas laisvės apribojimas būtų taikomas ne vietoj laisvės atėmimo, o vietoj kitų bausmių – viešųjų darbų, baudos ar tiems patiems asmenims, kam šiuo metu taikomas laisvės apribojimas be IP (taip vadinamas tinklo plėtimo efektas). Tokių atvejų, manytina, būtų kur kas daugiau, nei atvejų, kada teismas taikytų laisvės apribojimą vietoj laisvės atėmimo.

Individualizavimo požiūriu svarbu atsižvelgti ir į asmens gebėjimą vykdyti IP ir laikytis visų nustatytų reikalavimų. Pavyzdžiui, ekspertai pažymi, kad IP taikymas reikalauja pozityvaus „kliento“ požiūrio ir gebėjimo griežtai organizuoti savo dienotvarkę (ir jos laikytis). Nemažai asmenų tokių socialinių gebėjimų nėra išvystę. Projekte „DETOUR“ mūsų kalbintas vienas iš Lietuvos prokurorų taip komentavo intensyvią priežiūrą (kaip kardomąją priemonę):

„Kad ši priemonė veiktų, jos adresatas turi parodyti tam tikrą rūpestingumą, turi būti tam tikro mentaliteto. Mano „klientai“ dažnai tuo nepasižymi. Kai kurie atvejai būtų tiesiog neprognozuojami. Gal ir nebėgtų, bet įranga gal būtų sugadinta, laiku nepakrauta, jie elgtųsi neatsakingai, kiltų daugybė problemų“⁴. Panašią mintį išsakė ir kito tarptautinio tyrimo ekspertai: „IP turėtų būti vengiama taikyti asmenims, kurie turi priklausomybių nuo psichotropinių medžiagų, intelektinės raidos sutrikimų“⁵.

Privalomas IP taikymas taikant BK 75 ir 92 straipsnių pirmas dalis kelia abejonių. IP taikymo ekspertai apskritai rekomenduoja IP taikyti tik asmeniui (ir jo šeimai) sutinkant.⁶ Kitaip kyla rizika, kad šios priemonės taikymas taptų gan beprasmiškas – asmuo elgtųsi

⁴ Skirmantas Bikelis, Virgilijus Pajaujis (2017), DETOUR – Towards Pre-trial Detention as Ultima Ratio, 2nd Lithuanian Report on Experts Interviews.

⁵ Miranda Boone, Matthijs van der Kooij and Stephanie Rap “Electronic Monitoring in the Netherlands” // Briefing paper; an output from the European project: ‘Creativity and effectiveness in the use of electronic monitoring as an alternative to imprisonment in EU member states’

⁶ Sutikimas paprastai užsienio valstybių praktikoje yra reikalingas bausmės skyrimo stadijoje, kai teismas pasiūlo IP kaip alternatyvą įkalinimui, o teismasis gali pasirinkti, ar jam bausmę atlikti laisvėje su IP ar atlikti realią laisvės atėmimo bausmę. (plačiau žr.: Mike Nellis, Standards and Ethics In Electronic Monitoring. Handbook for professionals responsible for the establishment and the use of Electronic Monitoring // Council of Europe, June 2015.)

nerūpestingai ir siekis asmeniui netaikyti griežtesnių priemonių liktų neįgyvendintas, taip pat kultų ir materialinių rūpesčių – asmuo neprižiūrėtų sistemos, gal net ją apgadintų.

Svarbu atkreipti į dėmesį ir į dar vieną svarbų, ekonomiškumo principą. Minėtame Jungtinių Tautų Organizacijos vadove akcentuojama, kad elektroninis stebėjimas reikalauja didelių valstybės investicijų į pažangias ir kokybiškas technologijas bei jų palaikymo infrastruktūrą, todėl nerekomenduotina elektroninio stebėjimo priemonių taikyti mažesnių pajamų valstybėms. Įsigaliojus projektuose pateiktoms teisės normoms, atsiras platesnės galimybės taikyti intensyvią priežiūrą, todėl atitinkamai bus reikalingos papildomos investicijos į technologijas ir infrastruktūrą. Referuojant į aukščiau paminėtą atidaus apsvaustymo poreikį, bei atsižvelgiant į tai, kad, remiantis moksliniais tyrimais, IP veiksmingumas nėra didelis, keltinas klausimas, ar tikrai valstybei yra tikslinga investuoti į šios priemonės plėtra.

Atsižvelgiant į šiuos aukščiau pateiktus argumentus, manome, kad siūlymai, susiję su IP plėtra kelia didelių abejonių veiksmingumo, ekonomiškumo bei proporcingumo ir individualizavimo principų užtikrinimo požiūriu. Aukščiau išdėstytų pastebėjimų kontekste, toliau pateikiame konkrečius pasiūlymus dėl, mūsų nuomone, svarbiausių pateiktuose derinimui projektuose numatomo teisinio reguliavimo aspektų.

Dėl laisvės apribojimo bausmės

Projekte patekto BK 48 str. 3 d. formuluotė aiškiai indikuoja, kad Laisvės apribojimo bausmės metu vykdoma nuteistojo IP. Tik straipsnio 4 dalyje teismui palikta galimybė vietoje intensyvios priežiūros taikyti galimybę kitas straipsnyje nustatytas priemones. Teisės taikytojo požiūriu tokia straipsnio konstrukcija gali būti interpretuojama, kad intensyvios priežiūros netaikymas yra daugiau išimtis nei bendra taisyklė. Tai leidžia daryti prielaidą apie pernelyg plataus intensyvios priežiūros taikymo praktikoje riziką. Siūlome įstatyme apsibrėžti IP taikymo kriterijus, kurie teismams ir prokurorams padėtų susiorientuoti, kokiais atvejais, kokiems asmenims yra prasminga taikyti IP. Tokiu būdu būtų mažinama inertiško, betikslio IP taikymo, minėto tinklo plėtimo efekto rizika. Manytina, kad tinkama įpareigojimų ir draudimų kombinacija daugeliu atvejų ir be IP galėtų padėti pasiekti laisvės apribojimo bausmės tikslus, o IP turėtų būti greičiau išimtiniai atvejai.

Taip pat nėra aiškūs, šiuo metu galiojančio BK laisvės apribojimo turinį sudarančio įpareigojimo būti namuose tam tikru laiku atsisakymo motyvai. Tai gali būti tikslinga priemonė tais atvejais, kai nebūtų pagrindo taikyti intensyvios priežiūros, tačiau, atsižvelgiant į padaryto nusikaltimo pobūdį, asmens rizikos veiksnius ir pan., gali būti reikalinga mažesnio intensyvumo asmens judėjimo stebėseną (pvz., tai gali būti atvejai, kai asmens rizika nėra didelė, jis nekelia pavojaus kitų asmenų sveikatai ir gyvybei, bet jo asmenybė, padarytos nusikalstamos veikos ir kitos reikšmingos aplinkybės, leidžia manyti, jog šis įpareigojimas gali turėti prevencinį poveikį pakartotiniam nusikalstamam elgesiui ir pan.). Siekiant laisvės apribojimo turinį sudarančių priemonių diferencijavimo ir individualizavimo, siūlome šį įpareigojimą įtraukti į laisvės apribojimo bausmės turinį.

Dėl bausmės vykdymo atidėjimo

Vertinant BK 75 straipsnio siūlomus pakeitimus, pirma, atkreiptinas dėmesys, kad IP taikymas yra numatytas tik arešto bausmės atidėjimui, tuo tarpu laisvės atėmimo bausmės vykdymo atidėjimui tokia priemonė nėra numatoma. Paprastai bausmės vykdymo atidėjimas yra taikomas palyginus sunkesnius nusikaltimus padariusiems asmenims, todėl, nuoseklumo ir proporcingumo požiūriu, tikslinga, kad intensyvios priežiūros taikymo galimybė būtų numatyta ir laisvės atėmimo bausmės atidėjimo atvejais. Tai galėtų paskatinti dažniau taikyti bausmės vykdymo atidėjimą tais atvejais, kai asmeniui gresia reali laisvės atėmimo bausmė. Antra, atsižvelgiant į aukščiau pateiktus argumentus dėl intensyvios priežiūros taikymo proporcingumo ir individualizavimo, manytina, kad IP neturėtų būti privaloma priemonė, taikant tiek arešto bausmės, tiek terminuoto laisvės atėmimo bausmės atidėjimą, - teismui turėtų būti palikta diskrecija dėl šios priemonės taikymo atsižvelgiant į tokius, kriterijus kaip nusikalstamos veikos pobūdis, kaltininko asmenybė (arba asmens gebėjimas vykdyti paskirtą priemonę) pakartotinio nusikalstamo elgesio rizikos veiksniai, duomenys apie grėsmę kitų asmenų gyvybei, sveikatai, turtui ir pan.

Dėl intensyvios priežiūros nepilnamečiams asmenims

Siūlome koreguoti projekto nuostatas, susijusias su intensyvios priežiūros nepilnamečių asmenų taikymu. Tarptautiniai dokumentai įtvirtina minimalios intervencijos nepilnamečių pažeidėjų principą, kuris reiškia, kad valstybėse turi būti taikoma, kuo

mažiau į asmens laisvės suvaržymą nukreiptų baudžiamųjų priemonių, prioritetą teikiant pagalbai ir resocializacijai. Pavyzdžiui, Jungtinių tautų standartinės minimalios nepilnamečių teisenos įgyvendinimo taisyklės (Pekino taisyklės) nustato, kad griežtas baudžiamasis reagavimas nepilnamečių teisės pažeidėjų atžvilgiu nėra tinkamas. Kai suaugusiųjų bylose teisingas atpildas ir baudžiamosios sankcijos gali būti laikomos tikslingomis, nepilnamečių bylose prioritetas visada turėtų būti - interesas užtikrinti jaunuolio gerovę ir ateitį. Manome, kad IP turėtų būti reta išimtis nepilnamečių atžvilgiu ir taikoma tik išskirtiniais atvejais (pvz., kai atsižvelgiant į nusikaltimo sunkumą, nepilnamečio asmenybę, pakartotinio nusikalstamo elgesio riziką, nėra galimybės parinkti švelnesnės su laisvės atėmimu nesusijusios priemonės arba yra realus pavojus kitų asmenų gyvybei ir sveikatai).

Svarbu paminėti, kad atitinkamos nuostatos, susijusios su atsižvelgimu į nuteistųjų nusikalstamo elgesio riziką ir jos veiksnius, turėtų paskatinti teismus kur kas dažniau kreiptis į Probacijos tarnybą dėl socialinio tyrimo išvadų taikymo ir tokiu būdu užtikrintų šios priemonės platesnį taikymą.

Dėl lygtinio paleidimo iš pataisos įstaigų

Nėra aišku, kodėl intensyvios priežiūros taikymas nebėra numatomas asmenims, lygtinai paleistiems iš įkalinimo įstaigos (BVK 157 str.). Individualizuotas intensyvios priežiūros taikymas yra tikslingas tų nuteistųjų, kuriems, atsižvelgiant į nusikalstamo elgesio riziką, reikalinga įgyvendinti padidintą kontrolę laisvėje, taip sudarant galimybę į laisvę išeiti asmenims, kurie bendra lygtinio paleidimo tvarka, tokių galimybių turėtų mažiau (pvz., vertinant lygtinio paleidimo pagrindus yra atsižvelgiama į asmens riziką nusikalsti esant laisvėje, o intensyvios priežiūros taikymas galėtų būti svarus argumentas teigiamam lygtinio paleidimo sprendimui). Todėl siūlome intensyvios priežiūros lygtinio paleidimo formos neatsisakyti, o numatyti ją kaip ankstesnio nei bendras lygtinio paleidimo terminas, priemonę, kuri, galėtų būti taikoma asmenims, kuriems, ji tikslinga atsižvelgiant į asmens aukštesnę riziką nusikalsti, galimą pavojų kitų asmenų sveikatai ar turtui ir kitas reikšmingas aplinkybes.

Taip pat pateikiame keletą smulkių techninių pastebėjimų:

Galbūt būtų racionaliau 42 straipsnyje paminėti, kokios baudžiamojo poveikio priemonės negali būti skiriamos su bausme, vietoj to, kad būtų vardinamos priemonės, kurios gali būti taikomos su bausme, kurios jau sudaro praktiškai išsamų šių priemonių sąrašą. Kartu pabrėžiame, kad pritariame nuostatai, jog įmoka į nukentėjusių nuo nusikaltimų asmenų fondą galėtų būti skiriama kartu su bausmėmis.

Kiek abejotina, kiek su projekto tikslu ir uždaviniais dera siūlymas atsisakyti arešto bausmės atlikimo savaitgaliais. Ištinis arešto atlikimas kur kas labiau neigiamai veikia nuteistojo socialinius ryšius (visų pirma – darbą, kurio gali būti netenkama), kas neprisidėtų prie nuteistojo sėkmingos socializacijos.

Pateikiame šiuos pasiūlymus dėl aukščiau aptartų straipsnių formuluočių:

„48 straipsnis. Laisvės apribojimas

1. Laisvės apribojimo bausmę teismas skiria šio kodekso specialiojoje dalyje numatytais atvejais.

2. Laisvės apribojimo bausmė gali būti skiriama nuo trijų mėnesių iki dvejų metų. Bausmės terminas skaičiuojamas metais ir mėnesiais.

3. Asmenį, kuriam paskirtas laisvės apribojimas, teismas gali įpareigoti:

1) dalyvauti elgesio pataisos programoje;

2) neatlygintinai išdirbti iki 200 valandų per teismo nustatytą, bet ne ilgesnį kaip laisvės apribojimo laiką sveikatos priežiūros, globos ir rūpybos įstaigose ar nevalstybinėse organizacijose, kurios rūpinasi neįgaliaisiais, nusenusiais ar kitais pagalbos reikalingais žmonėmis;

3) atlyginti nusikalstama veika padarytą turtinę žalą ar jos dalį arba tokią žalą pašalinti savo darbu;

4) pradėti dirbti arba užsiregistruoti Užimtumo tarnyboje prie Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerijos, mokytis;

5) gydytis nuo alkoholizmo, narkomanijos, toksikomanijos ar venerinės ligos, kai nuteistasis sutinka.

6) tam tikru laiku būti namuose.

5. Teismas gali nuteistajam uždrausti:

1) lankytis tam tikrose vietose;

2) bendrauti su tam tikrais asmenimis ar asmenų grupėmis;

3) turėti, naudoti, įgyti, saugoti pačiam ar perduoti saugoti kitiems asmenims tam tikrus daiktus;

4) vartoti psichiką veikiančias medžiagas.

4. Laisvės apribojimo bausmės metu teismo sprendimu gali būti vykdoma nuteistojo intensyvi priežiūra – nuteistojo buvimo vietos pagal nustatytą laiką kontrolė elektroninio stebėjimo priemonėmis. Teismas, skirdamas intensyvią priežiūrą atsižvelgia į nusikaltimo pobūdį, kaltininko asmenybę, asmens nusikalstamo elgesio rizikos veiksnius arba duomenis, leidžiančius pagrįstai manyti, kad nuteistasis kelia grėsmę kitų asmenų gyvybei, sveikatai ar turtui. Nepilnamečiui asmeniui intensyvi priežiūra gali būti paskirta tik išimtiniais atvejais, kai yra duomenų, leidžiančių pagrįstai manyti, kad nuteistasis kelia grėsmę kitų asmenų sveikatai ar gyvybei. Nuteistojo buvimo vietą ir laiką nustato teismas.

6. Teismas nuteistajam kitų baudžiamojo proceso dalyvių prašymu taip pat savo nuožiūra gali paskirti šio kodekso IX skyriuje numatytas baudžiamojo poveikio priemones arba XI skyriuje numatytas auklėjamojo poveikio priemones, kai laisvės apribojimo bausmė skiriama nepilnamečiui, ir (ar) kitus baudžiamajame įstatyme nenumatytus draudimus ar įpareigojimus, jeigu, teismo nuomone, tai darytų teigiamą įtaką jo elgesiui.

7. Laisvės apribojimo vykdymo metu teismas bausmę vykdančios institucijos teikimu gali pakeisti intensyvią priežiūrą, paskirtas baudžiamojo poveikio priemones, auklėjamojo poveikio priemones, įpareigojimus ir (ar) draudimus kitomis šio kodekso IX skyriuje numatytomis baudžiamojo poveikio priemonėmis arba XI skyriuje numatytomis auklėjamojo poveikio priemonėmis, kai laisvės apribojimo bausmė paskirta nepilnamečiui, įpareigojimais, draudimais, paskirti papildomų šio kodekso IX skyriuje numatytų baudžiamojo poveikio priemonių arba XI skyriuje numatytų auklėjamojo poveikio priemonių, kai laisvės apribojimo bausmė paskirta nepilnamečiui, ir (ar) šio straipsnio 4, 5 ir 6 dalyse nurodytų įpareigojimų ir (ar) draudimų, taip pat intensyvią priežiūrą, jeigu tai darytų teigiamą įtaką nuteistojo elgesiui.

8. Jeigu nuteistasis vengia atlikti laisvės apribojimo bausmę, teismas bausmę vykdančios institucijos teikimu gali papildomai paskirti šio kodekso IX skyriuje numatytų

baudžiamojo poveikio priemonių arba XI skyriuje numatytų auklėjamojo poveikio priemonių, kai laisvės apribojimo bausmė paskirta nepilnamečiui, ir (ar) šio straipsnio 4, 5 ir 6 dalyse nurodytų įpareigojimų ir (ar) draudimų, taip pat intensyvią priežiūrą arba laisvės apribojimo bausmę pakeisti areštu. Laisvės apribojimo bausmė keičiama areštu pagal šio kodekso 49 ir 65 straipsniuose nustatytas taisykles.“

„75 straipsnis. Bausmės vykdymo atidėjimas

1. Asmeniui, pirmą kartą nuteistam arešto bausme, teismas gali atidėti paskirtos bausmės vykdymą nuo trijų mėnesių iki vienerių metų. Teismas gali paskirti nuteistajam vieną ar kelias tarpusavyje suderintas šio kodekso IX skyriuje numatytas baudžiamojo poveikio priemones ir (ar) pareigas, nustatytas šio straipsnio 4 ir 5 dalyje.

2. Asmeniui, nuteistam laisvės atėmimu ne daugiau kaip šešeriems metams už dėl neatsargumo padarytus nusikaltimus arba ne daugiau kaip ketveriems metams už vieną ar kelis nesunkius ar apysunkius tyčinius nusikaltimus, teismas gali atidėti paskirtos bausmės vykdymą nuo vienerių iki trejų metų. Bausmės vykdymas šiems asmenims gali būti atidėtas, jeigu teismas nusprendžia, kad yra pakankamas pagrindas manyti, kad bausmės tikslai bus pasiekti be realaus bausmės atlikimo.

3. Asmeniui, nuteistam laisvės atėmimu daugiau kaip šešeriems metams už dėl neatsargumo padarytus nusikaltimus arba daugiau kaip ketveriems metams už vieną ar kelis nesunkius ar apysunkius tyčinius nusikaltimus, arba ne daugiau kaip penkeriems metams už sunkius nusikaltimus, teismas gali iš dalies atidėti paskirtos bausmės vykdymą. Iš dalies atidėdamas bausmės vykdymą teismas nustato teismo nuosprendžiui įsiteisėjus nedelsiant atliktinos laisvės atėmimo bausmės dalį, kuri negali būti trumpesnė, kaip šeši mėnesiai ir ilgesnė, kaip dveji metai, taip pat nuo vienerių iki trejų metų likusios neatliktos bausmės vykdymo atidėjimo terminą.

4. Atidėdamas bausmės vykdymą pagal šio straipsnio 2 ir 3 dalis, teismas paskiria nuteistajam vieną ar kelias tarpusavyje suderintas šio kodekso IX skyriuje numatytas baudžiamojo poveikio priemones, šio straipsnio 1 dalyje nustatytą intensyvią priežiūrą ir (ar) pareigas:

- 1) atsiprašyti nukentėjusio asmens;
- 2) teikti nukentėjusiam asmeniui pagalbą, kol šis gydomi;

- 3) gydytis priklausomybės ligas, kai nuteistasis sutinka;
- 4) auklėti ir prižiūrėti savo nepilnamečius vaikus, rūpintis jų sveikata, išlaikyti juos;
- 5) pradėti dirbti arba mokytis, tęsti darbą ar mokslą;
- 6) dalyvauti elgesio pataisos programoje;
- 7) neišeiti iš namų tam tikru laiku, jeigu tai nesusiję su darbu arba mokymusi;
- 8) neišvykti už gyvenamosios vietos miesto (rajono) ribų be nuteistojo priežiūrą vykdančios institucijos leidimo;
- 9) nesilankyti tam tikrose vietose arba nebendrauti su tam tikrais asmenimis ar asmenų grupėmis;
- 10) nevartoti psichiką veikiančių medžiagų;
- 11) neturėti, nenaudoti, neįsigyti tam tikrų daiktų arba neužsiimti tam tikra veikla.

5. Teismas asmeniui jo ar kitų baudžiamojo proceso dalyvių prašymu, taip pat savo nuožiūra gali paskirti kitas baudžiamajame įstatyme nenumatytas pareigas, kurios, teismo nuomone, turėtų teigiamos įtakos nuteistojo elgesiui.

6. Skirdamas šio kodekso IX skyriuje numatytas baudžiamojo poveikio priemones ir (ar) šio straipsnio 4 ir 5 dalyse numatytas pareigas, teismas nustato laiką, per kurį nuteistasis privalo jas įvykdyti.

7. Jeigu terminuotos laisvės atėmimo bausmės atlikimo metu nuteistojo, kuriam bausmės vykdymas iš dalies buvo atidėtas pagal šio straipsnio 3 dalį, nusikalstamo elgesio rizika padidėja ir yra pakankamas pagrindas manyti, kad bausmės tikslai nebus pasiekti vykdant bausmės vykdymo atidėjimą, teismas, bausmę vykdančios institucijos teikimu priima sprendimą panaikinti bausmės vykdymo atidėjimą ir toliau vykdyti pagal nuosprendį paskirtą bausmę.

8. Teismas asmeniui, kuriam bausmės vykdymas atidėtas, gali paskirti intensyvią priežiūrą – nuteistojo buvimo vietos pagal nustatytą laiką kontrolę elektroninio stebėjimo priemonėmis. Teismas, skirdamas intensyvią priežiūrą atsižvelgia į nusikaltimo pobūdį, kaltininko asmenybę, asmens nusikalstamo elgesio veiksnius, arba duomenis, leidžiančius pagrįstai manyti, kad nuteistasis kelia grėsmę nukentėjusiųjų, kitų proceso dalyvių ar kitų asmenų gyvybei, sveikatai ar turtui. Nuteistojo buvimo vietą ir laiką nustato teismas.

9. Bausmės vykdymo atidėjimo vykdymo tvarką ir sąlygas nustato Lietuvos Respublikos probacijos įstatymas.“

„92 straipsnis. Bausmės vykdymo atidėjimas nepilnamečiui

1. Nepilnamečiui, nuteistam arešto bausme, teismas gali atidėti paskirtos bausmės vykdymą nuo vieno mėnesio iki devynių mėnesių. Atidėdamas arešto bausmės vykdymą, teismas gali paskirti nepilnamečiui vieną ar kelias tarpusavyje suderintas šio kodekso 82 straipsnyje numatytas auklėjamojo poveikio priemones, išskyrus atidavimą į specialią auklėjimo įstaigą, ir nustatyti laiką, per kurį nepilnamečis turi jas įvykdyti.

2. Nepilnamečiui, nuteistam laisvės atėmimu už vieną ar kelis neatsargius nusikaltimus arba laisvės atėmimu ne daugiau kaip penkeriems metams už vieną ar kelis tyčinius nusikaltimus, teismas gali atidėti paskirtos bausmės vykdymą nuo vienerių iki trejų metų. Bausmės vykdymas šiems asmenims gali būti atidėtas, jeigu teismas nusprendžia, kad yra pakankamas pagrindas manyti, kad bausmės tikslai bus pasiekti be realaus bausmės atlikimo.

3. Nepilnamečiui, nuteistam daugiau kaip penkeriems metams už vieną ar kelis tyčinius nusikaltimus teismas gali iš dalies atidėti paskirtos bausmės vykdymą. Iš dalies atidėdamas bausmės vykdymą teismas nustato teismo nuosprendžiui įsiteisėjus atliktinos laisvės atėmimo bausmės dalį, kuri negali būti trumpesnė, kaip šeši mėnesiai ir ilgesnė, kaip vieneri metai, taip pat nuo vienerių iki trejų metų likusios neatliktos bausmės vykdymo atidėjimo terminą.

4. Atidėdamas bausmės vykdymą pagal šio straipsnio 2 ir 3 dalis, teismas nepilnamečiui paskiria vieną ar kelias tarpusavyje suderintas šio kodekso 82 straipsnyje numatytas auklėjamojo poveikio priemones, išskyrus atidavimą į specialią auklėjimo įstaigą. Kartu teismas nustato laiką, per kurį nepilnamečis turi įvykdyti auklėjamojo poveikio priemones.

5. Jeigu terminuotos laisvės atėmimo bausmės atlikimo metu nepilnamečio, kuriam bausmės vykdymas iš dalies buvo atidėtas pagal šio straipsnio 3 dalį, nusikalstamo elgesio rizika padidėja ir yra pakankamas pagrindas manyti, kad bausmės tikslai nebus pasiekti vykdant bausmės vykdymo atidėjimą, teismas bausmę vykdančios institucijos teikimu priima sprendimą panaikinti bausmės vykdymo atidėjimą ir toliau vykdyti pagal nuosprendį paskirtą bausmę.

6. Teismas gali paskirti intensyvią priežiūrą nepilnamečiui asmeniui, kuriam bausmės vykdymas atidėtas, tačiau tik tais atvejais, kai nustatyta aukšta nusikalstamo elgesio rizika ir yra duomenų, leidžiančių pagrįstai manyti, kad nuteistasis kelia grėsmę kitų asmenų sveikatai ar gyvybei. Nuteistojo buvimo vietą ir laiką nustato teismas.

7. Bausmės vykdymo atidėjimo nepilnamečiams vykdymo tvarką ir sąlygas nustato Lietuvos Respublikos probacijos įstatymas.“

Nuomonė (atsakant į 2018 m. spalio 29 d. el. laišką) pateikta Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijai 2018-11-13 raštu Nr. 2R -373-(1.9)

V.

Kristina Ambrazevičiūtė

DĖL LIETUVOS RESPUBLIKOS PREZIDENTO, LIETUVOS RESPUBLIKOS SEIMO, LIETUVOS RESPUBLIKOS RINKIMŲ Į EUROPOS PARLAMENTĄ BEI Į SAVIVALDYBIŲ TARYBAS APYGARDŲ IR APYLINKIŲ RINKIMŲ KOMISIJŲ NARIŲ ATLIEKAMŲ FUNKCIJŲ

Lietuvos teisės institutas gavo Vyriausiosios tarnybinės etikos komisijos kreipimąsi dėl nuomonės pateikimo, ar Lietuvos Respublikos Prezidento, Lietuvos Respublikos Seimo, Lietuvos Respublikos rinkimų į Europos Parlamentą bei į savivaldybių tarybas apygardų ir apylinkių rinkimų komisijų narių atliekamų funkcijų visuma leidžia juos priskirti asmenų, turinčių viešojo administravimo įgaliojimus, kategorijai.

Atlikę teisinio reguliavimo analizę, teikiame šią nuomonę.

Pagal Lietuvos Respublikos viešojo administravimo įstatymo 2 straipsnio 4 ir 1 punktus, viešojo administravimo subjektu yra valstybės institucija ar įstaiga, savivaldybės institucija ar įstaiga, pareigūnas, valstybės tarnautojas, valstybės ar savivaldybės įmonė, viešoji įstaiga, kurios savininkė ar dalininkė yra valstybė ar savivaldybė, asociacija, kurios funkcijos atitinka bent vieną (ar visas) iš viešojo administravimo veiklos sričių: administracinių sprendimų priėmimą, įstatymų ir administracinių sprendimų įgyvendinimo kontrolę, įstatymų nustatytų administracinių paslaugų teikimą, viešųjų paslaugų teikimo administravimą ir viešojo administravimo subjekto vidaus

administravimą. Kitaip tariant, asmenį kaip viešojo administravimo subjektą identifikuoja du elementai - institucinis bei funkcinis. Kadangi Vyriausiosios tarnybinės etikos komisijos kreipimesi prašoma pateikti nuomonę dėl apygardų ir apylinkių rinkimų komisijų narių atliekamų funkcijų, toliau bus tiriamas tik funkcinis viešojo administravimo subjekto elementas.

Pagrindinė apygardos¹ ir apylinkių rinkimų komisijų funkcija - organizuoti ir vykdyti Lietuvos Respublikos Prezidento, Lietuvos Respublikos Seimo, Lietuvos Respublikos rinkimų į Europos Parlamentą, savivaldybių tarybų rinkimus yra įtvirtinta atitinkamuose įstatymuose². Šiai funkcijai įgyvendinti apygardų ir apylinkių rinkimų komisijoms yra suteikti įgaliojimai³ (toliau – ir apygardų bei apylinkių rinkimų komisijos), kuriuos apibendrinus nustatyta, jog apygardų rinkimų komisijos:

- informuoja rinkėjus apie rinkimų apylinkių ribas, rinkimų komisijų būstines, darbo laiką ir balsavimo patalpas;
- prižiūri atitinkamo rinkimų įstatymo įgyvendinimą,
- sudaro apylinkių rinkimų komisijas, tvirtina apylinkių rinkimų komisijų išlaidų sąmatas ir kontroliuoja, kaip šios sąmatose numatytos lėšos naudojamos;
- registruoja rinkimų stebėtojus ir išduoda jiems pažymėjimus;
- organizuoja balsavimą specialiuose balsavimo punktuose (sveikatos priežiūros, socialinės rūpybos ir globos įstaigų, karinių vienetų, areštinių, tardymo izoliatorių (sulaikymo namų) ir bausmių vykdymo įstaigose), taip pat organizuoja balsavimą iš anksto;
- surašo balsų skaičiavimo protokolą, nustato rinkimų rezultatus ir perduoda juos tvirtinti Vyriausiajai rinkimų komisijai;

---

¹ Reiktų atkreipti dėmesį, jog sąvoka „apygardų rinkimų komisijos“ yra įtvirtinta tik Lietuvos Respublikos Seimo rinkimų įstatyme. Lietuvos Respublikos Prezidento rinkimų įstatyme, Lietuvos Respublikos rinkimų į Europos Parlamentą įstatyme, Lietuvos Respublikos savivaldybių tarybų rinkimų įstatyme yra vartojama „savivaldybių rinkimų komisijų“ sąvoka. Aiškumo dėlei, atsižvelgiant į Vyriausiosios tarnybinės etikos komisijos kreipimesi vartojamą sąvoką, šiame tyrime bus vartojama „apygardos komisijos“ sąvoka.

² Lietuvos Respublikos Prezidento rinkimų įstatymo 12 straipsnio 1 dalies 2 ir 3 punktai, Lietuvos Respublikos Seimo rinkimų įstatymo 11 straipsnio 1 dalies 2 ir 3 punktai, Lietuvos Respublikos rinkimų į Europos Parlamentą įstatymo 13 straipsnio 1 dalies 2 ir 3 punktai, Lietuvos Respublikos savivaldybių tarybų rinkimų įstatymo 12 straipsnio 1 dalies 2 ir 3 punktai.

³ Lietuvos Respublikos Prezidento rinkimų įstatymo 14 ir 16 straipsniai, Lietuvos Respublikos Seimo rinkimų įstatymo 16 ir 18 straipsniai, Lietuvos Respublikos rinkimų į Europos Parlamentą įstatymo 16 ir 18 straipsniai, Lietuvos Respublikos savivaldybių tarybų rinkimų įstatymo 14 ir 16 straipsniai.

- svarsto skundus dėl apylinkių rinkimų komisijų sprendimų ir veiksmų ir priima sprendimus;
- atlieka politinės reklamos stebėseną ir teikia stebėsenos duomenis Vyriausiajai rinkimų komisijai;
- vykdo kitus atitinkamuose rinkimų įstatymuose numatytus įgaliojimus.

Lietuvos Respublikos Prezidento, Lietuvos Respublikos Seimo, Lietuvos Respublikos rinkimų į Europos Parlamentą bei Lietuvos Respublikos savivaldybių tarybų apylinkių rinkimų komisijos yra įgaliotos:

- sudaryti sąlygas rinkėjams, atstovams rinkimams susipažinti su apylinkės rinkėjų sąrašais, įteikti ar kitaip perduoti rinkėjams rinkėjo korteles, pranešti apygardos (savivaldybės) rinkimų komisijai apie apylinkės rinkėjų sąraše aptiktus netikslumus ir Vyriausiosios rinkimų komisijos nustatyta tvarka elektroninių ryšių priemonėmis perduoti šiuos duomenis;
- nagrinėti skundus dėl apylinkės rinkėjų sąraše padarytų klaidų;
- organizuoti balsavimą specialiuose balsavimo punktuose (sveikatos priežiūros, socialinės rūpybos ir globos įstaigose, kariniuose vienetuose, areštinėse, tardymo izoliatoriuose (sulaikymo namuose) ir bausmių vykdymo įstaigose), taip pat organizuoti rinkėjų balsavimą namuose ir balsavimą iš anksto;
- pasirūpinti kad laiku būtų parengtos balsavimo patalpos, slapto balsavimo kabinos ir balsadėžės;
- rinkimų dieną organizuoti balsavimą rinkimų apylinkėje;
- suskaičiuoti balsus, surašyti balsų skaičiavimo protokolą ir Vyriausiosios rinkimų komisijos nustatyta tvarka elektroninių ryšių priemonėmis perduoti šiuos duomenis;
- svarstyti savo apylinkės rinkėjų ir stebėtojų skundus dėl rinkimų rengimo, balsavimo organizavimo, balsų skaičiavimo, balsų skaičiavimo protokolo surašymo ir priimti sprendimus;
- vykdyti kitus atitinkamuose rinkimų įstatymuose numatytus įgaliojimus.

Taigi Lietuvos apylinkių ir apygardų rinkimų komisijoms valstybė yra imperatyviai pavedusi organizuoti ir vykdyti Lietuvos Respublikos Prezidento, Lietuvos Respublikos

Seimo, Lietuvos Respublikos rinkimų į Europos Parlamentą, savivaldybių tarybų rinkimus ir tokia veikla laikytina viešoju administravimu. Apylinkių ir apygardų rinkimų komisijos įgyvendina šią funkciją veikdamos administracinio reglamentavimo srityje, tai yra priimdamos administracinius aktus, užtikrinančius tinkamą rinkimų proceso įgyvendinimą (pavyzdžiui, apygardos rinkimų komisijos, priimdamos administracinius aktus sudaro apylinkių rinkimų komisijas, registruoja rinkimų stebėtojus, organizuoja balsavimą specialiuose balsavimo punktuose, nustato rinkimų rezultatus ir kt; apylinkių rinkimų komisijos priimdamos administracinius aktus, organizuoja balsavimą specialiuose balsavimo punktuose, organizuoja balsavimą rinkimų apylinkėje, suskaičiuoja balsus ir surašo balsų skaičiavimo protokolą ir kt). Be to, rinkimų komisijos savo funkciją įgyvendina įstatymų ir administracinių sprendimų įgyvendinimo kontrolės srityje - apygardų rinkimų komisijos kontroliuoja, kaip naudojamos apylinkių rinkimų komisijų išlaidų šematose numatytos lėšos naudojamos, taip pat atlieka politinės reklamos stebėseną). Taip pat apylinkių ir apygardų rinkimų komisijos teikia administracines paslaugas teikdamos asmenims įstatymų nustatytą informaciją (apygardos rinkimų komisijos informuoja rinkėjus apie rinkimų apylinkių ribas, rinkimų komisijų būstines, darbo laiką ir balsavimo patalpas; apylinkių rinkimų komisijos - sudaro sąlygas rinkėjams, atstovams rinkimams susipažinti su apylinkės rinkėjų sąrašais). Taigi galima konstatuoti, jog apylinkių ir apygardų rinkimų komisijos įgaliojimai organizuojant ir vykdant rinkimus sutampa su viešojo administravimo sritimis.

Reikia pažymėti, kad apylinkių ir apygardų rinkimų komisijų nariai yra laikomi asmenimis, turinčiais viešojo administravimo įgaliojimus ir kituose teisės aktuose. Lietuvos Respublikos vyriausiosios rinkimų komisijos patvirtintose rinkimų komisijos nario veiklos rekomendacijose nurodoma, jog rinkimų komisijos nariai yra asmenys, atliekantys viešojo administravimo funkcijas⁴. Taip pat apylinkių rinkimų komisijos kaip viešojo administravimo subjektas yra numatytos Lietuvos Respublikos administracinių bylų teisenos įstatyme (20 straipsnio 2 dalis).

Galiausiai, apylinkių ir apygardų rinkimų komisijų nariai yra identifikuojami kaip subjektai, priklausantys viešojo administravimo sistemai ir teismų praktikoje.⁵

---

⁴ Lietuvos Respublikos vyriausiosios rinkimų komisijos 2016 m. birželio 16 d. sprendimu Nr. Sp-95 „Dėl rinkimų komisijos nario veiklos rekomendacijų patvirtinimo“.

⁵Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2007 m. kovo 13 d. byla Nr. R-556-33-07.

Atsižvelgiant į aukščiau išdėstytus argumentus, darytina išvada, kad Lietuvos Respublikos Prezidento, Lietuvos Respublikos Seimo, Lietuvos Respublikos rinkimų į Europos Parlamentą bei į savivaldybių tarybas apygardų ir apylinkių rinkimų komisijų narių atliekamų funkcijų visuma leidžia juos priskirti asmenų, turinčių viešojo administravimo įgaliojimus, kategorijai.

Nuomonė (atsakant į 2018-11-29 raštą Nr. S-4930 (2.5)) pateikta Vyriausiajai tarnybinės etikos komisijai 2018-12-10 raštu Nr. 2R -405-(1.9)
